

PRZYSZYNEK DO DZIEJÓW KOŚCIOŁA I PARAFII PW. ŚW. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ W KĘTRZYNI W XIX I PIERWSZEJ POŁOWIE XX W.

Historia parafii mazurskich w XIX i pierwszej połowie XX wieku była związana z dziejami katolickiej diaspory na obszarze zdominowanym przez ewangelików. Zarówno wprowadzenie bulli Piusa VII *De salute animarum* z 16 lipca 1821 r., jak również migracja katolików w Prusach Wschodnich zrodziły potrzebę otoczenia opieką duszpasterską ludności mieszkającej poza granicami historycznej Warmii¹. Tereny diaspory traktowano jak misje, dzięki czemu odpowiedzialność za krzewienie i wzmacnianie życia religijnego spoczywała nie tylko na barkach władarzy diecezji warmińskiej, ale również katolików i organizacji religijnych spoza lokalnego Kościoła². Jednym z miast usytuowanych w diasporze omawianej diecezji był Kętrzyn. Parafia pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w tym mieście, mimo bogatej historii i cennych zabytków sakralnych, nie doczekała się jeszcze monografii. Wprawdzie zostały opublikowane opracowania dotyczące Kętrzyna i powiatu³, jednak historię placówki duszpasterskiej w tym okresie potraktowano w nich marginalnie. Przyczynę tego można upatrywać w braku źródeł bezpośrednich, które zdeponowane w tzw. archiwum bieżącym Kurii Biskupiej we Fromborku spłonęły

---

¹ Por. R. T r a b a, *Kościół rzymskokatolicki*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 4: (1850-1918), cz. 2: *Polityka i kultura*, red. S. Salmonowicz, Toruń 2002, s. 473-474; E. G a t z, *Ermland*, [w:] *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts*, Bd. 1: *Bistümer und ihre Pfarreien*, red. E. G a t z, Freiburg 1991, s. 292.

² A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2004, s. 30.

³ Zob. zwłaszcza: *Kętrzyn. Z dziejów miasta i okolic*, Olsztyn 1978; T. K o r o w a j, *Rastenburg/Kętrzyn. Dzieje miasta*, Kętrzyn 2012.

w trakcie II wojny światowej⁴. Aby uzupełnić te informacje należy skoncentrować się na analizie artykułów i notatek prasowych z tamtego okresu oraz archiwaliach zgromadzonych w Archiwum Zarządu Generalnego Stowarzyszenia św. Bonifacego, mieszczącym się w Bonifatiuswerk w Paderborn.

1. Rys historyczny

W pierwszej połowie XIX wieku opiekę nad katolikami z Kętrzyna sprawowali duszpasterze ze Świętej Lipki, jednakże odległość od sanktuarium nie sprzyjała intensyfikacji życia religijnego kętrzyńskiej wspólnoty. Ponadto konieczność uczęszczania katolickich uczniów do ewangelickich szkół, zdaniem Paula Romahna, wpływała negatywnie na ich postawę religijną, która stawała się daleka od gorliwości ewangelicznej⁵. Impulsem przemian społeczno-religijnych były wydarzenia polityczne w państwie pruskim, do których należy zaliczyć Wiosnę Ludów i ogłoszoną 31 stycznia 1850 r. konstytucję oktrojowaną. Dzięki nim zaistniały warunki do rozwoju organizacji kościelnych, a przede wszystkim tworzenia nowych placówek duszpasterskich⁶. Powstawały one dzięki poparciu biskupów warmińskich m.in. Józefa Ambrożego Geritza i Filipa Krementza⁷. Wzrastająca liczba katolików w Kętrzynie i okolicach, a także pozornie mało istotne czynniki, jak budowa linii kolejowej będącej gwarancją rozwoju ekonomicznego, czy funkcjonowanie w mieście zakładu dla umysłowo chorych, stały się z pewnością impulsem do wprowadzenia w tym mieście od 1869 r. okresowych mszy św. Odprawiali je duszpasterze świętolipsy i reszelscy w wynajmowanym pomieszczeniu⁸.

⁴ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, dz. cyt., s. 11-12.

⁵ P. R o m a h n, *Die Diaspora der Diözese Ermland*, Braunsberg 1927, s. 81.

⁶ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, dz. cyt., s. 19; R. T r a b a, art. cyt., s. 471.

⁷ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, dz. cyt., s. 19-21; M. B o r z y s z k o w s k i, *Stowarzyszenie św. Wojciecha i organizacja placówek katolickich w diasporze diecezji warmińskiej*, [w:] *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojechiechowe. Elk, 20-22 kwietnia 1994 roku*, red. K. B r z o s t e k, T. R a t a j c z a k, M. S a l o m o n i i n., Elk 1996, s. 118-119.

⁸ Archiwum Zarządu Generalnego Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn (dalej: Arch. Paderborn), Teczka: Rastenburg (23 VIII 1872); tamże, (9 II 1872). Por.

Od grudnia 1870 r. katolickie nabożeństwa w Kętrzynie sprawowano co miesiąc⁹. Za miejsce przystosowane na cele kultu uiszczano roczną opłatę w wysokości 80 talarów, z czego 30 talarów opłacała lokalna wspólnota katolicka, a resztę – Zarząd Generalny Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn¹⁰.

Pierwszym duszpasterzem (wikariuszem lokalnym) w Kętrzynie został 23 sierpnia 1872 r. August Hintz. Wprowadzenie w urząd miało miejsce 1 września 1872 r.¹¹ W następnym roku otrzymał on nominację na kura-tusa w tej miejscowości¹². Warto wspomnieć, że utrzymanie omawianej stacji misyjnej wzięła na swoje barki nie tylko kętrzyńska wspólnota katolicka, ale także duchowieństwo z dekanatów reszelskiego i jeziorań-skiego. Warunki materiale pozostawiały jednak wiele do życzenia. Na wyposażeniu oratorium znajdowała się jedna alba oraz kilka korporatów, humerałów i puryfikaterzy¹³. Wskutek prośby skierowanej przez biskupa Andrzeja Thiela do Zarządu Generalnego Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn z 23 sierpnia 1872 r. otrzymano jeszcze w tym samym roku dodatkowe utensylia dla kętrzyńskiej stacji misyjnej. Towarzystwo Panien z Kasselheim w pobliżu Koblencji ofiarowało 3 obrusy ołtarzowe, albę, humerał, 6 korporatów, 12 puryfikaterzy, 2 komże dla ministran-tów¹⁴ oraz niebieski welon¹⁵.

Warunki lokalowe nie satysfakcjonowały jednak miejscowych ka-tolików, którzy rozpoczęli starania o kupno domu odpowiedniego do

---

P. Roman, dz. cyt., s. 81; A. Rzempełuch, *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1992, s. 55.

⁹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (14 III 1871).

¹⁰ Tamże. Por. *Rechnung über Einnahme und Ausgabe des St. Adalbertus-Bonifacius-Vereins pro 1870*, „Pastoralblatt für die Diözese Ermland” (dalej: PDE), 1871, nr 8, s. 47. W 1871 r. wspomniane stowarzyszenie przekazało na ten cel 30 talarów. Zob. *Rechnung über Einnahme und Ausgabe des St. Adalbertus-Bonifacius-Vereins pro 1871*, PDE, 1872, nr 8, s. 52.

¹¹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (13 I 1880).

¹² A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2003, s. 104.

¹³ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (23 VIII 1872).

¹⁴ Tamże, (9 IX 1872). W 1872 r. diecezjalne Stowarzyszenie świętych Bonifacego i Wojciecha we Fromborku przekazało na urządzenie oratorium w Kętrzynie 20 talarów. Zob. *Rechnung über Einnahme und Ausgabe des St. Adalbertus-Bonifacius-Vereins pro 1872*, PDE, 1873, nr 9, s. 62.

¹⁵ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (20 IX 1872).

urządzenia oratorium i mieszkania dla duszpasterza¹⁶. Ostatecznie pozyskano stosowną parcelę z budynkiem o lokalnym numerze ewidencyjnym 253 za 900 talarów¹⁷. Z relacji ks. Hintza z 1877 r. wynikało, że na zakup nieruchomości spieniężono listy zastawne o wartości 25 500 marek. Za działkę budowlaną zapłacono 22 500 marek, natomiast prace remontowe kosztowały 3000 marek. Od dobroczyńców uzyskano 18 000 marek. Pozostałe pieniądze pochodziły ze sprzedaży parceli, którą ok. 1872 r. zakupił komitet diecezjalny Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku dzięki pomocy archiprezbitera reszelskiego Augusta Schwarka za 2700 marek¹⁸. W górnych pomieszczeniach pozyskanego budynku mieszkalnego urządzono oratorium, którego powierzchnia była w tym czasie wystarczająca dla miejscowej wspólnoty¹⁹. Jego długość wynosiła 9 m, natomiast szerokość – 7,80 m. Mieściły się w nim 44 miejsca siedzące²⁰. Obok oratorium znajdował się plac, na którym zamierzano wybudować w przyszłości kościół. Był on użytkowany przez kuratusa jako ogród. Zakładając wystawienie własnej świątyni miejscowy duszpasterz zamierzał zaadaptować dotychczasową kaplicę na pomieszczenia szkolne oraz mieszkanie dla nauczyciela²¹. W początkach funkcjonowania kuracji nie było jednak katolickiej szkoły. Uczniowie uczestniczyli dwa razy w ciągu tygodnia w lekcjach religii prowadzonych przez ks. Hintza²².

Już od 1872 r. szczególną troską ks. Hintz otaczał afiliowanych do Kętrzyna katolików z Bartoszczyca²³. Wspomniany kuratus, który *notabene* był kapelanem wojskowym, sprawował w tym mieście comiesięczne nabożeństwa od połowy 1875 r. Niestety, miejscowa wspólnota nie posiadała własnego pomieszczenia przeznaczonego na cele kultu²⁴. Msze św. musiały odbywać się w budynku garnizonowego lazaretu. Jednak z powodu zwiększającej się zarówno liczby chorych na tyfus,

¹⁶ P. R o m a h n, dz. cyt., s. 81.

¹⁷ Tamże, s. 82; J. C h ł o s t a, *Kościół katolicki na Mazurach przed 1945 rokiem*, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne”, 1999, nr 44, s. 84.

¹⁸ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (6 II 1877).

¹⁹ Tamże, (1 X 1895).

²⁰ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), AB I Q 12.

²¹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (6 II 1877).

²² Tamże.

²³ Tamże, (13 I 1880).

²⁴ Tamże, (10 II 1877).

jak i liczby wiernych, należało szukać innego rozwiązania. Z pomocą przyszły władze miasta, które umożliwiły celebrowanie mszy św. w jadalni tamtejszego gimnazjum. Radość bartoszyckich katolików była jednak przedwczesna, ponieważ okazało się, że jadalnię traktowano jako restaurację. Zwykle w sobotnie wieczory odbywały się w niej m.in. bale i przedstawienia teatralne. Następnego dnia w pomieszczeniu panował zaduch i nieporządek²⁵. Warto przywołać wspomnienia ks. Hintza, który 4 lutego 1877 r. odprawiał w Bartoszycach mszę św.: „Wieczorem poprzedniego dnia [w jadalni] był bal. Rano świeciły się jeszcze lampy; na stołach, na poplamionych różnymi napojami nakryciach stały kufle! Przenikliwy zapach zużytych i nie do końca wypalonych cygar, które rozrzucone na ziemi leżały w nieładzie, był dławiący. Tutaj wszakże miał zostać przygotowany ołtarz, na piwnym stole, od którego ledwo co odeszli goście. Tutaj, gdzie tak wielu oddawało się rozkoszy zmysłowej, miało się ku zwalczeniu złowrogiej rządu upominać, głosić słowo Boże, składać ofiarę mszy św.! [...] Do tego jeszcze w pomieszczeniu obok przygotowywano salę teatralną na przedstawienie odbywające się w niedzielny wieczór i tylko czekano na koniec nabożeństwa, aby zabrać ołtarz i przyjrzeć się przenoszonym na dół budynku utensyliom mszalnym”²⁶. Za wynajem wspomnianego pomieszczenia płacono rekompensatę w wysokości 3 marek²⁷. W 1877 r. duszpasterz kętrzyński był zainteresowany kupnem bartoszyckiego domu z ogrodem za 12 000 marek, aby urządzić w nim kaplicę. Reszta domu miała być wynajmowana, zaś ogród – wydzierżawiony. Brakowało oczywiście funduszy. W prośbie o zapomogę, skierowanej do Zarządu Generalnego Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn, ks. Hintz sch-

---

²⁵ Tamże.

²⁶ „Am Abend vorher war Ball gewesen. Noch brannten morgens die Lampen; noch standen auf den von verschiedenen Getränken benutzten Tischen die Seidel! Der penetrante Geruch von verbrauchten und nicht zu Ende gerauchten Cigarren welche zerstreut auf dem Fußboden umher lagen, war erstickend – Hier nun sollte der Altar hergerichtet werden auf einem der Biertische, von welchen die Gäste sich kaum entfernt hatten. Hier, wo so viele soeben der Sinnenlauf gefrönt hatten, sollte zur Bekämpfung der bösen Lust gemahnt, das Wort Gottes verkündet, das hl. Messeopfer dargebracht werden. Es war mir sonderbar weh zu Mut. Dazu kam noch, dass im Nebensaale Hände geschäftig waren, den Theatersaal zu einer Vorstellung zu Sonntag Abend herzurichten und begierig auf das Ende der Andacht lauerten, um den Altar entfernt und sämtliche Utensilien auf den Boden des Gemeindehauses transportiert zu sehen”. Zob. tamże.

²⁷ Tamże, (13 I 1880).

rakteryzował duszpasterstwo w Bartoszycach. Według jego relacji na nabożeństwa w 1876 r. przychodziło przeciętnie 50 osób. W drugi dzień Świąt Wielkanocnych uczestniczyło we mszy św. 86 osób. Według spisu ludności (zapewne z 1875 r.)²⁸ mieszkało w opisywanym mieście 137 katolików (6 rodzin katolickich z 10 dzieci, 14 rodzin mieszanych wyznaniowo z 14 dziećmi, 5 wdów z 4 dziećmi). W gimnazjum uczyło się 12 katolików, a w garnizonie wojskowym odbywało służbę 10 katolickich żołnierzy. W odległości pół mili od miasta mieszkało 3 katolickich właścicieli ziemskich, którzy korzystali z posługi sakramentalnej w Krekolach²⁹. Ostatecznie pozwolenie na rozpoczęcie budowy własnego kościoła bartoszycka wspólnota katolicka otrzymała 8 lipca 1881 r.³⁰

W 1893 r. Kętrzyn został ustanowiony parafią³¹. Pod opieką kętrzyńskich księży znajdowały się do czasu ustanowienia samodzielnych placówek duszpasterskich liczne miejscowości, m.in. Giżycko, Korsze, Węgorzewo, Srokowo oraz wsie i majątki nie tylko w powiatu kętrzyńskim, ale również giżyckiego i mrągowskiego³². Posługa sakramentalna wśród katolików, których do Kętrzyna dzieliła odległość nawet kilkunastu kilometrów, wymagała sporych nakładów finansowych. Sytuacja parafii musiała być dobrze znana warmińskim księżom, skoro jeden z nich – ks. Johannes Oswald (profesor Liceum Hosianum) na uposażenie duszpasterstwa w diasporze zapisał 15 000 marek, które w 1885 r. przeznaczono m.in. na Bartoszyce i Kętrzyn³³. W opisywanym czasie, oprócz palącej potrzeby wzniesienia nowej świątyni, pojawiła się również konieczność wykonania gruntownych prac remontowych na kętrzyńskiej plebanii. Dobudówka z tyłu wspomnianego obiektu, z powodu złego stanu technicznego,

---

²⁸ Por. A. Kopiczko, *Na marginesie książki ks. Krzysztofa Bielawnego „Dzieje parafii św. Brunona w Bartoszycach w XIX i XX w.”* (Olsztyn 2008), „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 2009, nr 99, s. 95; M. Hein, *Geschichte der Stadt Bartenstein 1332-1932*, Bartenstein 1932, s. 190.

²⁹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (10 II 1877).

³⁰ K. Bielawny, *Dzieje parafii św. Brunona w Bartoszycach w XIX i XX w.*, Olsztyn 2008, s. 16. Por. A. Kopiczko, *Na marginesie książki ks. Krzysztofa Bielawnego „Dzieje parafii św. Brunona w Bartoszycach w XIX i XX w.”* (Olsztyn 2008), art. cyt., s. 95.

³¹ P. Romahn, dz. cyt., s. 82.

³² Tamże.

³³ A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, dz. cyt., s. 178, przyp. 233.

miała być rozebrana i zastąpiona nową. Inwestycję zrealizowano prawdopodobnie w 1895 r.³⁴

Budowa miejscowego kościoła została przeprowadzona w latach 1895-1896³⁵. Wzniesiono go według projektów Fritza Heitmanna na terenie ogrodu, gdzie w średniowieczu znajdowała się świątynia pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej³⁶. Budowla neogotycka, murywana z cegły, została założona na planie prostokąta z kwadratową wieżą od zachodu. Korpus kościoła oszkarpowano, natomiast od strony wschodniej i zachodniej zamknięto schodkowymi szczytami z płycinami i sterczynami. Nawy boczne zostały doświetlone ostrołukowymi oknami. W przyziemiu wieży usytuowano portal z wimpergą, natomiast jej górne kondygnacje ozdobiono ostrołukowymi płycinami. Wieża została zwieńczona hełmem iglicowym. W *Questiones synodales* z 1903 r. podano wymiary nowego kościoła: długość naw – 23,54 m, szerokość – 15,56 m; absyda – 6,77 x 7,54 m, wieża – 6 x 6 m. Znajdowało się w nim 320 miejsc siedzących i 250 stojących³⁷. W 1896 r. odlano w zakładzie ludwisarskim *Franz Schilling Söhne* z Apoldy dwa dzwony do kętrzyńskiej świątyni o wadze 905 kg i 620 kg³⁸. Kościół konsekrował 5 maja 1897 r. biskup Andrzej Thiel ku czci św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Barbary³⁹.

Kosztorys budowy wspomnianego obiektu sakralnego wynosił 94 851,87 marek⁴⁰. Do września 1896 r. w kasie budowlanej zgromadzano 51 070,42 marek. Ks. Walentin Lehmann zamierzał ponadto wziąć pożyczkę o wartości 12 528,13 marek, aby zmniejszyć dług budowlany. Diecezjalne Stowarzyszenie św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku przyznało 23 września 1896 r. na ten cel 3000 marek⁴¹. Warto wspomnieć, że fundusze na budowę kościoła zbierano nie tylko w diecezji

³⁴ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg, Missionsbericht vom Jahre 1895.

³⁵ A. G ł o w a c z, *Fritz Heitmann, architekt warmińskich kościołów*, „Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski” 5(2003), s. 24. Por. P. Romahn, dz. cyt., s. 82.

³⁶ A. G ł o w a c z, art. cyt., s. 24; M. J o d k o w s k i, *Budownictwo sakralne diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, Olsztyn 2011, s. 202.

³⁷ AAWO, AB I Q 12.

³⁸ M. J o d k o w s k i, dz. cyt., s. 106.

³⁹ *Rocznik Diecezji Warmińskiej 1985*, Olsztyn 1985, s. 234; P. Romahn, dz. cyt., s. 82.

⁴⁰ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg, Missionsbericht vom Jahre 1895; tamże, (11 IX 1896).

⁴¹ Tamże.

warمیńskiej. Ogłoszenia i prośby dotyczące udziału w sfinansowaniu omawianej inwestycji pojawiały się również w prasie pozadiecezjalnej⁴².

W 1897 r. wspólnotę katolicką w Kętrzynie czekało wiele zmian. Jej nowym duszpasterzem został Andreas Hinzmann, który uzyskał nominację na miejscowego komendariusza 11 sierpnia 1897 r., a na proboszcza – 4 listopada 1897 r.⁴³ Niestety, nowy gospodarz parafii kętrzyńskiej stanął w obliczu ciężącego na placówce długu, który wbrew wcześniejszym wyliczeniom wynosił ok. 56 000 marek. Ks. Hinzmann liczył na pomoc Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn, które przyznało 29 września 1897 r. na rzecz kętrzyńskiej placówki duszpasterskiej kolejną zapomogę o wartości 2000 marek⁴⁴. Warto dodać, że poprzedni proboszcz parafii – ks. Lehmann, który został archiprezbiterem w Jezioranach, obiecał przekazać na potrzeby omawianej parafii 1000 marek⁴⁵.

Wielokrotnie podejmowano rozmowy z władzami miasta oraz prowincji na temat projektu utworzenia w Kętrzynie szkoły katolickiej. Niestety, nie przynosiły one oczekiwanego rezultatu⁴⁶. W 1898 r. proboszcz kętrzyński żalił się, że na terenie parafii nie ma żadnej szkoły katolickiej. Dzieci, które uczyły się do miejskich szkół, uczestniczyły dwa razy w ciągu tygodnia w lekcjach religii prowadzonych przez proboszcza, natomiast dzieci mieszkające na wsi – raz w tygodniu. Te ostatnie musiały pokonać niejednokrotnie sporą odległość, aby dotrzeć na katechezę do Kętrzyna, w związku z czym frekwencja na zajęciach nie była zadowalająca. Ze względu na małą liczbę dzieci katolickich w poszczególnych miejscowościach zrezygnowano także z pomysłu utworzenia zamiejscowych punktów katechetycznych. Wyjątkiem było Giżycko, gdzie w 1898 r. raz w tygodniu kętrzyński proboszcz prowadził lekcje religii dla 11 uczniów⁴⁷.

---

⁴² Zob. „Pielgrzym” 1890, nr 134 z 13 XI; 1891, nr 97 z 18 VIII; 1892, nr 117 z 4 X; 1893, nr 20 z 16 II; 1894, nr 29 z 10 III; 1896, nr 95 z 15 VIII; 1897, nr 116 z 2 X; 1898, nr 20 z 15 II; 1899, nr 7 z 17 I.

⁴³ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warمیńskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 105.

⁴⁴ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (25 IX 1897). Por. *Rechnung des Bonifacius-Adalbertus-Vereins für das Jahr 1897*, PDE, 1898, nr 4, s. 46.

⁴⁵ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (25 IX 1897).

⁴⁶ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1895.

⁴⁷ Tamże, (23 IX 1898).

Paul Küssner został administratorem parafii 23 marca 1900 r. Dwa miesiące później – 29 maja 1900 r. otrzymał nominację na proboszcza we wspomnianej miejscowości. Za jego czasów wyposażono wnętrze świątyni kętrzyńskiej w nową ambonę i ołtarz⁴⁸. W tzw. sprawozdaniu misyjnym z 1902 r. proboszcz kętrzyński dużo miejsca poświęcił sytuacji katolików w Giżycku. Brakowało w tym mieście pomieszczenia na sprawowanie okresowych mszy św., które należałoby do miejscowych katolików. Już w XIX wieku duszpasterze kętrzyńscy odprawiali nabożeństwa w Giżycku 4-5 razy w ciągu roku w baraku, należącym do tamtejszego garnizonu⁴⁹. Według obliczeń kętrzyńskiego proboszcza, na początku XX wieku mieszkało w Giżycku i okolicach ponad 100 katolików, a w całym powiecie – ok. 400. Nabożeństwa dla tamtejszych żołnierzy celebrowano 12 razy w roku w jednym z budynków gospodarczych należących do kompleksu Twierdzy Boyen⁵⁰. Dzięki pomocy Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn oraz ofiarności licznych darczyńców udało się wybudować własną kaplicę. Nowy obiekt sakralny w Giżycku poświęcił 10 listopada 1909 r. archiprezbiter reszelski Paul Romahn ku czci św. Brunona z Kwerfurtu⁵¹.

Od 29 lipca 1909 r. komendariuszem w Kętrzynie został Alfons Maria Buchholz, który 15 października 1909 r. otrzymał nominację na proboszcza opisywanej parafii. Za jego czasów zostały wykonane dwa boczne ołtarze do kościoła – Matki Bożej Różańcowej i św. Józefa. W 1910 r. firma organmistrzowska Bruno Goebbla wyposażyła miejscową świątynię w instrument organowy z 19 rejestrami⁵². W 1912 r.

---

⁴⁸ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 156.

⁴⁹ W nabożeństwach w 1898 r. uczestniczyła również ludność cywilna. Prawdopodobnie mieszkało wówczas w Giżycku 70-80 katolików. Zob. Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (23 IX 1898).

⁵⁰ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1902. Por. S. Q u i n t, *Geschichte der Diasporagemeinde Lötzen*, „Ermländisches Kirchenblatt”, 1936, nr 29, s. 457.

⁵¹ Tamże. Zdaniem kętrzyńskiego proboszcza Alfonsa Buchholza uroczystość poświęcenia kaplicy odbyła się 15 XI 1909 r. Zob. A. B u c h h o l z, *Kirchenbau in Lötzen*, „Sonntagsblatt”, 1909, nr 51, s. 204.

⁵² M. J o d k o w s k i, dz. cyt., s. 127. Por. A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 41. W finansowaniu organów partycypowało diecezjalne Stowarzyszenie świętych Bonifacego i Wojciecha we Fromborku, przekazując w 1909 r. – 2000 marek, zaś w 1910 r. – 4000 marek. Zob. „Adalbertusblatt”, 1910, nr 28, s. 112; *Rechnung des Bonifatius-*

pozyskano w Kętrzynie budynek, w którym zorganizowano punkt ambulatoryjny do opieki nad chorymi i biednymi, działający pod auspicjami diecezjalnej Caritas. Zamieszkały w nim trzy siostry zakonne⁵³. We wspomnianym obiekcie odbywały się również spotkania stowarzyszeń, które zakładano przy parafii. Należały do nich m.in.: Towarzystwo Ludowe, Sodalicja dla mężczyzn (Männerkongregation) i dla kobiet (Jungfrauenkongregation), Towarzystwo Dzieciątka Jezus⁵⁴.

Kolejnym duszpasterzem w Kętrzynie został 17 sierpnia 1920 r. Johannes Lindenblatt. Instalacja nowego komendariusza odbyła się 1 września 1920 r. Po dojściu Hitlera do władzy kętrzyński proboszcz stał się ofiarą represji. Jednym z powodów były głoszone przez niego kazania. Władze hitlerowskie zarekwirowały wówczas kawałek ziemi, który należał do parafii⁵⁵. Wiekopomnym wydarzeniem w historii miejscowej placówki duszpasterskiej było odlanie pięciu dzwonów do kościoła w 1934 r., ponieważ poprzednie zostały zarekwirowane na cele przemysłu zbrojeniowego w czasie I wojny światowej⁵⁶.

Do parafii kętrzyńskiej należała w tym okresie również stacja misyjna w Srokowie⁵⁷. We wspomnianej miejscowości urządzono tymczasowe oratorium u właściciela ziemskiego Heinricha, gdzie sprawowano msze św. wraz z kazaniem raz w miesiącu (o godz. 9.00), po uprzednim powiadomieniu wiernych⁵⁸. Już w 1932 r. celebrowano 14 mszy św. w roku (zwykle o godz. 10.00)⁵⁹. W 1935 r. nabożeństwa odbywały się w kaplicy pw. Najświętszego Zbawiciela⁶⁰. Trzy lata

Adalbertus-Vereins der Diözese Ermland für das Jahr 1910, PDE, 1911, nr 12, s. 139. Wspomniane stowarzyszenie przez wiele lat dopłacało 50 marek do rocznej pensji organisty w Kętrzynie. Zob. PDE, 1905, nr 4, s. 47; 1911, nr 12, s. 139; 1915, nr 1, s. 9; 1916, nr 9, s. 80.

⁵³ W 1935 r. na terenie parafii mieszkały dwie siostry zakonne ze Zgromadzenia św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Zob. Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg, Missionsbericht 1935.

⁵⁴ Tamże, (25 V 1924).

⁵⁵ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 168.

⁵⁶ *Osterglocken*, „Königsberger Katholisches Kirchenblatt“, 1934, nr 13, s. 159. Na największym z dzwonów umieszczono inskrypcję: „Fürs Vaterland sind wir gestorben 1917, Fürs die Kirche kehren wir zu neuem Leben zurück 1934“. Zob. tamże.

⁵⁷ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 168.

⁵⁸ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg, Missionsbericht 1929.

⁵⁹ Tamże, Missionsbericht 1932.

⁶⁰ Tamże, Missionsbericht 1935.

później sprawowano 20 mszy św. w ciągu roku (o godz. 10.00), po uprzednim powiadomieniu wiernych⁶¹. W sprawozdaniu misyjnym z 1935 r. kętrzyński proboszcz dostrzegał potrzebę utworzenia ponadto stacji misyjnej w Barcianach, gdzie mieszkało ok. 150 katolików⁶². W 1938 r. nabożeństwa odbywały się w tej miejscowości w prywatnym mieszkaniu krawca o nazwisku Kenski⁶³. W ciągu roku odprawiano 15 mszy św. (o godz. 10.00), po uprzednim powiadomieniu wiernych⁶⁴.

Do czasu II wojny światowej w Kętrzynie pracowało czternastu wikariuszy: Andreas Barczewski (od 1909 r.), Wilhelm Schnarkowski (od 1912 r.), Albert Rogaczewski (od 1914 r.), Alfons Brocki (od 1919 r.), Eugen Nadolph (od 1924 r.), Paul Hoppe (od 1925 r.), Sewerin Quint (od 1927 r.), Franz Knaak (od 1930 r.), Emil Derra (od 1932 r.), Adolf Steinhauer (od 1935 r.), Paul Schaeferhoff (od 1936 r.), Albert Lilienthal (od 1938 r.), Edmund Baehr (od 1939 r.) i Ernst Beckmann (od 1940 r.)⁶⁵. Nie sposób omówić ich wkładu w rozwój miejscowego duszpasterstwa. Warto natomiast przytoczyć słowa jednego z nich – Adolfa Steinhauera o trudach pracy w diasporze: „Zgłosiłem się tutaj z diecezji akwizgrańskiej i zastałem bardzo rozległy obszar pracy, którego nie można przejść pieszo ani objechać rowem. Miejsca, w których uczę religii i prowadzę katechumenat oraz inne, gdzie odwiedzam rodziny (w celu mediacji oraz spotkań mających na celu przywrócenie zgody małżeńskiej, itd.) leżą daleko od siedziby parafii, np. Srokowo – 22 km, Wilczyny – 30 km. Tę pracę mogę wykonywać tylko [wówczas], jeśli mam do dyspozycji szybki środek transportu”⁶⁶. W utrzymaniu kętrzyńskich wikariuszy partycypowało również Stowarzyszenie św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku⁶⁷.

---

⁶¹ Tamże, Missionsbericht 1938.

⁶² Tamże, Missionsbericht 1935.

⁶³ Tamże, Missionsbericht 1938.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ A. K o p i c z k o, *Katalog duchowieństwa katolickiego w diecezji warmińskiej (do 1945 roku)*, Olsztyn 2003, s. 82. Por. T. K o r o w a j, dz. cyt., s. 205.

⁶⁶ „Ich habe mich aus der Diözese Aachen hierhin gemeldet und finde ein so weites Arbeitsfeld vor, dass ich es zu Fuß oder mit einem Fahrrad unmöglich auch nur annähernd bereisen könnte. Die Orte, an denen ich Religions- und Katechumenenunterricht zu erteilen habe, andere, an denen ich außerdem die weit zerstreut wohnenden katholischen Familien zu besuchen habe (Verzehrgänge, Ehesanierungen, usw.) liegen derart weit vom Pfarrort entfernt – z.B. Drengfurt 22 km, Wolfshagen 30 km, dass ich

W czasie wojny ks. Johannes Lindenblatt otoczył duszpasterską opieką stacjonujących w pobliżu Kętrzyna niemieckich żołnierzy⁶⁸. W 1940 r. założono przy kościele instalację przeciwpożarową za 4000 marek oraz urządzono mieszkalnię kapelana za 500 marek⁶⁹.

2. Ludność katolicka

W czasie erygowania stacji misyjnej w Kętrzynie należało do niej ok. 180 katolików⁷⁰. Do miejscowego gimnazjum uczęszczało 6 katolickich uczniów⁷¹. W 1876 r. dzieci w wieku szkolnym było 52 (w Kętrzynie – 20), z czego z rodzin mieszanych wyznaniowo – 21. W gimnazjum uczyło się 13 katolickich uczniów. W 1877 r. mieszkało we wspomnianym mieście ok. 150 katolików oraz na pozostałym obszarze placówki duszpasterskiej – również ok. 150. W mieście przeważała liczba małżeństw mieszanych wyznaniowo, których odnotowano 21 wobec 7 małżeństw katolickich. Poza Kętrzynem ta relacja wynosiła 24 do 16 na korzyść małżeństw mieszanych. W 1876 r. sprowadziło się na obszar administrowany przez kurację kętrzyńską 6 rodzin ze Śląska⁷². Trzy lata później do placówki duszpasterskiej należało 260 katolików (w tym 110 z Kętrzyna). Dzieci w wieku szkolnym było 38 (w tym 18 z Kętrzyna)⁷³. W 1883 r. w Kętrzynie mieszkało 166 katolików, a w pozostałych miejscowościach przynależnych do omawianej placówki duszpasterskiej – 256. Rok później do miejscowego gimnazjum uczęszczało 15 osób, w szkole średniej uczyło się 27 katolickich dzieci, natomiast w zakładzie dla umysłowo chorych przebywało 8 dzieci. W innych miejscowościach było 29 dzieci w wieku szkolnym⁷⁴. W 1888 r. liczba katolików w Kętrzynie wzrosła do 170,

---

die Arbeit nur leisten kann, wenn mir ein schnelleres Verkehrsmittel zur Verfügung steht". Zob. Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (6 IV 1935).

⁶⁷ W pierwszym półroczu 1910 r. stowarzyszenie przekazało na rzecz pensji wikariusza kętrzyńskiego 500 marek. Zob. „Adalbertusblatt”, 1910, nr 28, s. 112.

⁶⁸ A. K o p i c z k o, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945*, cz. 2: *Słownik*, dz. cyt., s. 168.

⁶⁹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (9 IV 1940).

⁷⁰ Tamże, (6 II 1877).

⁷¹ Tamże, (9 II 1872).

⁷² Tamże, (6 II 1877).

⁷³ Tamże, (13 I 1880).

⁷⁴ Tamże, (4 IV 1884).

a poza jego granicami – do 281. We wspomnianym mieście mieszkało 44 dzieci, a w innych miejscowościach należących do kuracji – 53⁷⁵. Już w 1895 r. liczba katolików należących do parafii kętrzyńskiej wzrosła do 650 (z czego 330 w Kętrzynie), a dzieci w wieku szkolnym do 80 (z czego 40 w Kętrzynie)⁷⁶. Dwa lata później do parafii należało ok. 1200 katolików (z czego ok. 400 w Kętrzynie). Dzieci objętych obowiązkiem nauczania było 130 (z czego 64 w Kętrzynie)⁷⁷. W 1929 r. mieszkało w parafii 1900 katolików. Zdaniem miejscowego duszpasterza – Johanna Lindenblatta przebywało w parafii także ok. 300 polskich robotników sezonowych wyznania katolickiego⁷⁸. Liczba parafian w 1932 r. w opisywanej placówce duszpasterskiej nie uległa zmianie. Przebywało w niej ponadto ok. 100-200 robotników sezonowych⁷⁹.

3. Wybrane aspekty duszpasterskie

W pierwszym roku działalności placówki duszpasterskiej w Kętrzynie udzielono 200 komunii św. rocznie (120 – w okresie wielkanocnym), a w 1876 r. – 400 (205 w okresie wielkanocnym). Na początku funkcjonowania wspomnianej misji odnotowano 6 chrztów i 5 pogrzebów (ślubów nie było), zaś w 1876 r. – 16 chrztów, 4 śluby i 7 pogrzebów. W latach 1872-1876 było 40 chrztów, 6 ślubów i 18 pogrzebów. Na sumę przychodziło w 1876 r. 70-80 osób⁸⁰. Trzy lata później zgłoszono 17 chrztów, 1 ślub i 2 pogrzeby. Udzielono wówczas 530 komunii św. w ciągu roku (260 w okresie wielkanocnym)⁸¹. W 1883 r. odnotowano 22 chrzty, 2 śluby i 5 pogrzebów. Komunię św. przyjęło w tym czasie ok. 600 osób, a w okresie wielkanocnym – 306. W 1884 r. na mszę św. niedzielą uczęszczało ok. 100-150 osób⁸². Raz w miesiącu sprawowano mszę św. w Bartoszycach, a dwa razy w ciągu roku – w Giżycku i Srokowie w ramach duszpasterstwa wojskowego⁸³. W 1887 r. udzielono 40 chrztów, pobłogosławiono 7 związków małżeńskich oraz pochowano

⁷⁵ Tamże, Missionsbericht v. J. 1888.

⁷⁶ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1895.

⁷⁷ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1902.

⁷⁸ Tamże, Missionsbericht 1929.

⁷⁹ Tamże, Missionsbericht 1932.

⁸⁰ Tamże, (6 II 1877).

⁸¹ Tamże, (13 I 1880).

⁸² Tamże, (4 IV 1884).

⁸³ Tamże.

8 zmarłych. Rok później udzielono 500 komunii św., a w okresie wielkanocnym – 320⁸⁴. Liczba komunii św. przyjętych w okresie wielkanocnym 1894 r. wynosiła 404. Zgłoszono w tym czasie 33 chrzty, 6 ślubów i 15 pogrzebów. W następnym roku na niedzielne msze św. przychodziło średnio 200 osób⁸⁵.

W 1901 r. odnotowano 34 chrzty, 4 śluby i 34 pogrzeby. W tym czasie udzielono 1800 komunii św. (w okresie wielkanocnym – 613)⁸⁶. W 1920 r. zawarto 24 związki małżeńskie, a w 1921 – 14. Ochrzczono w 1920 r. 76 dzieci, w 1921 r. – 78, a w 1922 r. – 72. W 1920 r. udzielono 1216 komunii św. wielkanocnych, w 1921 – 1057, a w 1922 – 977⁸⁷. Msze św. niedzielne oraz świąteczne w połowie lat dwudziestych XX wieku odprawiano w Kętrzynie o 8.00 i 10.00 (suma z kazaniem), a nabożeństwa – o godz. 14.30. W ciągu tygodnia w okresie letnim celebrowano msze św. o godz. 6.45, a w okresie zimowym – o godz. 7.15⁸⁸.

4. Finanse placówki duszpasterskiej

W okresie zakładania placówki duszpasterskiej w Kętrzynie księża z dekanatów reszelskiego i jeziorańskiego zobowiązali się do wnoszenia określonej kwoty, która stanowiłaby część wynagrodzenia kętrzyńskiego duszpasterza⁸⁹. W 1877 r. opłata za wydzierzawianą parcelę w wysokości 129 marek rocznie zasilala miejscową kasę kościelną⁹⁰. Na roczną pensję kętrzyńskiego duszpasterza w 1880 r. składały się następujące wpływy: z fundacji mszalnych (za 8 mszy św.) – 27 marek, z dobrowolnych składek duchowieństwa z dekanatów reszelskiego i jeziorańskiego – 990 marek, z *iura stole* – 60 marek, z wojska w ramach 6 wyjazdów z posługą sakramentalną do stacjonujących żołnierzy w Bartoszycach, Giżycku i Srokowie – 270 marek, z funduszy państwowych za lekcje religii w gimnazjum w Kętrzynie – 300 marek, z diecezjalnego komitetu Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku – 210 marek. W sumie kętrzyński kuratus otrzymywał

⁸⁴ Tamże, Missionsbericht v. J. 1888.

⁸⁵ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1895.

⁸⁶ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1902.

⁸⁷ Tamże, Missionsbericht 1923.

⁸⁸ Tamże, Missionsbericht 1926.

⁸⁹ P. R o m a h n, dz. cyt., s. 81.

⁹⁰ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (6 II 1877).

rocznie 1857 marek⁹¹. Fundusz miejscowej placówki duszpasterskiej był zasilany pieniędzmi z kolekty i tzw. kartek do spowiedzi wielkanocej w wysokości 180 marek rocznie. Przeznaczano je na potrzeby duszpasterskie oraz na opłaty za nieruchomości⁹². Stowarzyszenie św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku przekazało w 1880 r. 300 marek na spłatę zadłużenia placówki duszpasterskiej z tytułu inwestycji budowlanych⁹³. W 1884 r. roczny dochód kętrzyńskiego duszpasterza wynosił 1324,75 marki. Z fundacji mszalnych (za 21 mszy św.) otrzymywał on 65,75 marek, z innych funduszy miejscowej placówki – 314 marek, z *iura stole* – 60 marek, z komitetu diecezjalnego Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku – 300 marek, z dobrowolnych składek duchowieństwa z dekanatów reszelskiego i jeziorańskiego – 585 marek. Rok wcześniej w ramach kolekty kościelnej oraz dobrowolnych składek na potrzeby placówki zebrano 265 marek⁹⁴. W 1888 r. kuracja nie posiadała żadnych długów. Na pensję duszpasterza składały się: donacje za 64 msze św. – 160,75 marek, z innych fundacji erygowanych przy placówce – 310 marek, z dobrowolnego opodatkowania duchowieństwa z dekanatów reszelskiego i jeziorańskiego – 585 marek, z *iura stole* – 50 marek, z zakładu dla epileptyków w Karolewie – 100 marek, za lekcje religii w miejscowym gimnazjum – 300 marek, z diecezjalnego komitetu Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku – 300 marek. W sumie kętrzyński duszpasterz otrzymywał rocznie 1805,75 marek. Z kolekty kościelnej i ofiar otrzymywano rocznie 250 marek⁹⁵.

W 1895 r. parafia kętrzyńska posiadała następujące aktywa: 530 marek (kasa kościelna), 5400 marek ulokowanych we wschodniopruskich listach zastawnych (na 3½% w skali roku) oraz 50 marek w listach rentowych (na 4%). Na utrzymanie proboszcza było zdeponowanych 3000 marek w obligacjach prywatnych. W ramach fundacji mszalnych depozyt 2720 marek ulokowano we wschodniopruskich listach zastawnych na 3½% w skali roku, kolejnych 300 marek w tym samym rodzaju papierów wartościowych, jednak oprocentowanych na 3% oraz

⁹¹ Tamże, (13 I 1880).

⁹² Tamże.

⁹³ *Rechnung über Einnahme und Ausgabe des St. Bonifacius-Adalbertus-Vereins der Diözese Ermland pro 1880*, PDE, 1881, nr 4, s. 46.

⁹⁴ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg (4 IV 1884).

⁹⁵ Tamże, Missionsbericht v. J. 1888.

1450 marek w listach rentowych (na 4%). Pozostałymi beneficjami rozporządzały władze diecezjalne we Fromborku⁹⁶. Z racji rozpoczętej budowy kościoła dysponowano połową sumy przewidzianej w kosztorysie na przeprowadzenie inwestycji. W tym czasie proboszcz otrzymywał pensję w wysokości 2 179,75 marek rocznie, na którą składały się dochody z tzw. nieobciążonych funduszy – 120 marek, ze stypendiów mszalnych oraz posługi *pro cura* – 381,75 marek, ze składek duchowieństwa reszelskiego – 351 marek i jeziorańskiego – 270 marek, z *iura stole* – 40 marek, z donacji parafialnych – 150 marek, za użytkowanie mieszkania i ogrodu – 120 marek, z funduszy państwowych – 447 marek, z Towarzystwa św. Franciszka Ksawerego – 300 marek⁹⁷. Zadłużenie parafii w 1899 r. wynosiło 25 400 marek⁹⁸.

W 1902 r. aktywa funduszy kościelnych wynosiły 680 marek. Zabezpieczeniem finansowym proboszcza był ulokowany w papierach wartościowych kapitał 3000 marek. Parafia posiadała ponadto 13 fundacji mszalnych o całkowitej wartości 11 500 marek⁹⁹. Zadłużenie analizowanej placówki duszpasterskiej wynosiło 12 000 marek. Na poczet rocznego wynagrodzenia proboszcz otrzymywał: z tzw. nieobciążonych funduszy – 105 marek, ze stypendiów mszalnych – 440 marek, z innych funduszy – 428+250 marek, z *iura stole* – 40 marek, z donacji wspólnoty parafialnej – 240 marek, z funduszy państwowych – 799 marek. W skali roku proboszcz kętrzyński zarabiał 2302 marki¹⁰⁰. W 1923 r. parafia posiadała ok. 50 000 marek długu¹⁰¹. Trzy lata później opisywana placówka duszpasterska nie posiadała beneficjów mszalnych, ponieważ w czasie hiperinflacji fundusze ulokowane w papierach wartościowych straciły wartość. Dochody z podatku kościelnego w 1925 r. wynosiły 1500 marek¹⁰². W 1928 r. podatek kościelny stanowił 15% wartości podatku dochodowego i 15% podatku gruntowego. Zakładane wpływy finansowe z tego źródła miały stanowić 1700 marek¹⁰³. Kilka lat później – w 1932 r. obniżono stawki podatku kościelnego do 13%

---

⁹⁶ Tamże, Missionsbericht vom Jahre 1895.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ „Pielgrzym”, 1899, nr 7 z 17 I.

⁹⁹ Arch. Paderborn, Teczka: Rastenburg, Missionsbericht vom Jahre 1902.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Tamże, Missionsbericht 1923.

¹⁰² Tamże, Missionsbericht 1926.

¹⁰³ Tamże, Missionsbericht 1929.

wartości zarówno podatku dochodowego, jak i gruntowego. Uzyskano z nich 1500 marek przychodu (zamiast zakładanych 1560 marek). W parafii pobierano również „Kirchgeld”, czyli podatek obejmujący wszystkich członków wspólnoty katolickiej, którzy ukończyli osiemnasty rok życia i podlegali państwowemu opodatkowaniu z racji odpowiednich dochodów lub posiadanych gruntów. W 1931 r. uzyskano z niego 106 marek. W tym okresie zadłużenie parafii wynosiło 14 100 marek¹⁰⁴. W 1935 r. z podatku kościelnego otrzymano 1326 marek, a z „Kirchgeld” – 114 marek. Dług parafialny wzrósł do 19 100 marek¹⁰⁵, na który składały się: obciążenia dotyczące kościoła i plebanii (względem panny Losch z Reszla – 600 marek na 4% w skali roku, względem rentiera Hinzmanna z Braniewa – 3000 marek na 4%, względem panny Reiß z Reszla – 3000 marek na 3½%), obciążenia dotyczące domu parafialnego (względem kasy biskupiej – 7500 marek na 6% w skali roku, względem Heinricha z Reszla – 1000 marek na 4-5%) oraz dług z tytułu budowy kaplicy w Srokowie (względem Marquardta z Braniewa – 2000 marek na 6% w skali roku, względem Grodde z Płoskini – 1000 marek i Kabatha z Bieniewa – 1000 marek)¹⁰⁶. Ze Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha we Fromborku otrzymano na ten cel 2000 marek¹⁰⁷, a w 1939 r. kolejne 1000 marek¹⁰⁸. Warto nadmienić, że w 1941 r. Zarząd Generalny Stowarzyszenia św. Bonifacego w Paderborn przyznał kętrzyńskiej parafii zapomogę o wartości 3500 marek na pokrycie długów¹⁰⁹. Już 17 marca 1941 r. pozostało jedynie 900 marek długu¹¹⁰, które spłaciło wspomniane stowarzyszenie 25 lipca 1941 r.¹¹¹

* * *

Po wojnie zmieniała się przynależność polityczna regionu, miasta, a tym samym parafii, która stanęła wobec nowych wyzwań zarówno ze strony przybyłych na te obszary katolików, jak i polityki kościelnej prezentowanej przez władze państwa polskiego. Świadectwem troski

¹⁰⁴ Tamże, Missionsbericht 1932.

¹⁰⁵ Tamże, Missionsbericht 1935.

¹⁰⁶ Tamże, (12 IX 1935).

¹⁰⁷ Tamże, (30 III 1936).

¹⁰⁸ Tamże, (17 X 1939).

¹⁰⁹ Tamże, (22 I 1941).

¹¹⁰ Tamże, (17 III 1941).

¹¹¹ Tamże, (25 VII 1941).

o rozwój katolicyzmu w Kętrzynie pozostał niewątpliwie okazały kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, który należy do dziedzictwa kulturowego regionu.

MAREK JODKOWSKI

**A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SAINT CATHERINE
OF ALEXANDRIA CHURCH AND PARISH IN KĘTRZYN
IN THE 19TH AND THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY**

Summary

In the first half of the 19th century, the Catholics from Kętrzyn were under the pastoral care of the priests from Święta Lipka. Since 1869, Masses were said in Kętrzyn periodically; a year later, they were celebrated every month. The first priest in the described town was August Hintz, who was appointed to this post on 23rd August 1872. The local community made efforts to buy a house, which would be appropriate to organise a chapel and an apartment for the priest. Finally, the right property was obtained for 900 thalers. Kętrzyn was established as a parish in 1893. Pastoral institutions from the Kętrzyn, Giżycko and Mrągowo poviats were under its protection. The local church was built in the years 1895-1896, according to the projects of the architect Fritz Heitmann. The above mentioned church is a neo-Gothic building, made of brick, erected on a rectangular plan with a square tower in the west. The cost of the construction of the described sacred building was 94 851.87 marks. The funds for this purpose were obtained not only in the Warmia diocese. A large financial input was submitted by the Saint Boniface and Adalbert Association. In 1912, a parish welfare centre was built in Kętrzyn, where meetings of Catholic associations were held. At the beginning of the 1870s, about 180 Catholics lived in Kętrzyn and surrounding areas, and in 1929 about 1900 people belonged to the described parish.

Translated by Marek Jodkowski